

ИНДИГИР УОТТАРА

Муома улууһун
общественной-политической хаһыата
indigir-uottara@yandex.ru

12+

Хаһыат 1953 сыллаахха олохтоммута
Сэрэдэбэ, субуотаба тахсар

2020 с. АЛТЫННЫЫ 10 КҮНЭ

СУБУОТА № 81 (5611)

Ил Түмэннэ

ТҮА ХАҤААЙЫСТЫБАТЫН КЭПЭРЭЭССИЙЭТЭ ИККИС ТЫНЫН ЫЛАХТААХ

Ил Түмэн тыа сиригэр уонна аграрнай бэлиитикэбэ сис кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ Андрей Находкин балаҕан ыйын 30 күнүгэр ВКС эрсииминэн “Тыа хаһаайыстыбатын кэпэрээссийэтин сайыннары тыһунан” тиэмэбэ “төгүрүк остуолу” салайан бытта.

Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтигэр министири солбуйааччы Николай Афанасьев иһитиннэриин онордо. Николай Степанович бэлиэтииринэн, Госдума аграрнай кэмитиэтэ Федеральная Муннахха кэпэрээссийэбэ сыһаннаах 9 барылы киллэрбиттэн бүгүнгү туругунан биэрэ эрэ бигэргэммит. Биһиги өрөспүүбүлүкэбит тыа хаһаайыстыбатын табаарын онороочуларга энергияба чэпчэтиилээх тарыыптары олохтуурга этиитин ылымматахтар. Бааһынай хаһаайыстыба тыа хаһаайыстыбатыгар аналлаах сиргэ олорор дьэни туттарын көнүлүүргэ этии Госдумаба бастакы аабыга кириэ. Өскөтүн бу балаһыанньаны ылыналлара буоллар, тыа сиригэр эдэр дьон олохсуйарга баҕата күүһүрөөх, Уһук Илинни гектар бырагырааматын олоххо киллэриин көрдөрүүтэ даҕаны тупсуох этэ.

Ил Түмэн спикерин солбуйааччы Антонина Григорьева өрөспүүбүлүкэбэ аграрнай хайысхалаах 100-чэ оскуола, ол иһигэр көмөлтө хаһаайыстыбаларыгар сүүстүү сүөһүлээхтэр баалларын бэлиэтээн туран, сүөһүлээхтэр тиксирбэтэрин, инникитин кинилэргэ хайдах эмит көмө оноһуллара тобулуон сөбүн чуолкайдаста. Антонина Афанасьевна салгыы грант ылааччылар үлэлэрин хонтуруоллааһыны уонна кэпэрэтииптэр отчуоттарын таарыйда.

Министири солбуйааччы быһаарбытынан, оскуола иһинэн туспа хаһаайынныр субъект кэпэрэтиип киэбин ылыннабына эрэ гранна кириээн сөп. Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн 2012 сыллаахтан 1 тыһ. кэринэ киһи грант үбүтүгэр тигистэ, кинилэртэн 60 бырыһыаннара көдүүстээхтик үлэлирин көрдөрдө. Манна сыһаран быһаардахха, РФ Тыатын хаһаайыстыбатын министиэристибэтэ тыа хаһаайыстыбатын потребкэпэрээссийэтин астыыр-үөллүүр түһүмэххэ сайдытын ойуччу ылан өйөөһүнү көрөр. Ол иһин биһиги өрөспүүбүлүкэбит федеральной граннага ынах сүөһүнү кыттыһан көрүүгэ кэпэрэтииптэри тэрийэн анна сатырын ылымматтар.

Хомунуус дьокутаат Петр Аммосов быйыл хаһаайыстыбалар хас сана тыраахтары

ылбыттары уонна сылгы кыстыгар бэлэмнэни тыһунан тыһуласта. Николай Афанасьев гранна тиксээччилэр үгүстэрэ сана тыраахтарга суоттаналларынан сабадалаан, 100-чэ баар буолуохтаах дьэн хоруйдаата. Дьокутаат урукку сылларга “Туймаада-Лизинг” хамаанньа нөҕүө сылааы тыһынычалы (Кытай дьобус тыраахтарын киллэрэн туран), барыга 15 тыһ. тыраахтар лизингэ бэриллибитин санапта итиэннэ лизини сөргүтэн, бу сылга бүддьүөккэ 500-600 мөл. солк. угарга эттэ. Быйылгы кыстыкка сылгы 60 бырыһыанын иитэн олорор илин энэргэ балаһыанньа уустук собуу буолара күүтүллэр. Сылгы мэччирэнин сайыны быһа турбут улахан уоттар салаагылар.

Өлүөхүмэтэн “Кыыллаах” ТХПК салайааччыта Алексей Корнилов улахан хотон тутта сылдырын, үп-харчы өтгүнэн ыарыҕаппытын эттэ. Министири солбуйааччы: “Быйыл сүүрбэччэ хотон тутулла турар гынан баран, барыларга үбүлээһин мөлтөх”, — дьэн малтачы биллинэ. Өлүөхүмэ улууһугар үүт ыан туттарааччылар 80 бырыһыаннара – кэтэх хаһаайыстыбалаахтар. Кинилэр үүт туттарбат боулаахтарына, “Өлүөхүмэ кыладабыайа” эстэр кутталлаахтыгтан А. Корнилов ытырыктатарын биллэрэн туран, бэйэтин сүүрбэччэ ынаҕар эбии сайын нэһилиэк ыалларыттан ынахтарын ылан ыан баҕарарын этиннэ. “Ынахтаах ыалы кытта бэйэбит кэпсэтэбит”, — дьэн судургутук хоруйдуур министиэристибэ биир туттаах салайааччыта. Ол аага Корнилов үүтү тутар, астыыр тэрилтэ (соботуопкалааччы) көрөр 10 солкуобайын иһинэн дуоҕабардаһарыгар тийэр. Сүөһүнү иккитэ сүлүлүүбэт. Ньюкулай дуу, Маарыйа дуу ынаҕын төбөтүгэр 35 тыһ. солкуобайы ылар буоллаба. Онон, нэһилиэк хаһаайыстыбаннай кинигэтигэр таһаарыллан, кэпэрэтиипкэ дьин-чахчы холбоммут ынахтаах ыал эрэ 60 (50-на өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүгүтэн көрүлэр көмө харчы) солкуобайга суоттанар кыахтаах. Дьэ, оччоо олохтоох кэпсэтиһини, торгуйдаһыны тахсыах этэ.

Өрөспүүбүлүкэ таһымнаах “СахаАгроПродукт” потребкэпэрэтиип быларыын Астыыр-үөллүүр технология киинин (Сибиргэ, Уһук Илингэ суох лабораториялаах) тэрийэн, бырабыллан турбут эбийиэги саналы сөргүтэн-туттаран үлэбэ киллэрбитэ. Санатан эттэххэ, дойдубут баһылыга Владимир Путин “Дьобус уонна

орто урбааны өйөөһүн” национальной бырайыак сунньунэн тыа хаһаайыстыбатын потребительскэй кэпэрэтииптэрин материалнай-тэхиньичэскэй базаларын бөбүргөтүүгэ соруудаһын толорон, 2016 сыллаахха дьобус, орто урбааны өйүүр судаарыстыбаннай корпорация тэриллибитэ. “МСП” баан үлэтин сабалабыта. “СахаАгроПродукт” ӨТХПБК базаны атыылаһарыгар уонна саналы өрөмүөннүүрүгэр анаан ити баантан 82 мөл. солкуобай чэпчэтиилээх кирэдьиити ылан, үлэни кэмгэр толорбута. “Суол хаартатыгар” корпорация, баан уонна СӨ Тыатын хаһаайыстыбатын министиэристибэтэ сөбүлэһэн илии баттабыттара. Онно олохуран кэпэрэтиип көрсүбүт ороскуота 3 сыл устатыгар өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүгүтэн толуйулуохтааба биллибэт биричинэнэн иккис сылын харгыстанан турар. Улахан кэпэрэтиип бэбүһүннэ бэрэссэдээтэлэ, бүгүн тустаах сана Киин дириэктэринэн ананан үлэли сылдыар Константин Тимофеев: “Көрүлүүбүт харчыны хаһан тиксэрэбит?” — дьэн ыйытыгыта бу сырыыга даҕаны сир уонна халлаан икки ардыларыгар ыйанан хаалла. “Сотору быһаарыллыа”, — дьэн хоруйу истибиттэрэ иккис сыллара.

Сунтаартан “Кириэстээх” тыа хаһаайыстыбатын потребительскэй (дьинэр, производственной) өрөспүүбүлүкэбэ биир саамай элбэх сүөһүлээх бөдөн хаһаайыстыба) кэпэрэтиипин салайааччыта Владимир Егоров мас-таас курдук ылыннарардыы эттэ. Бастатан, кэпэрээссийэ үлэтин сэнилээхтик хамнатар инниттэн Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтигэр кэпэрээссийэ департаменын (билигин кыра отдел баар) тэрийэргэ, салайааччытыгар министири солбуйааччы статуһун биэрэн туран. Иккиһинэн, улуустарга кэпэрэтииптэри каадыран хааччыһыны күүһүрдэргэ, онуоха Аартыккаабы агротехнологической университет иһинэн 10-нуу хонуктаах куурустары, семинардары тэрийэн, көмө онорорго. Үсүһүнэн, докумуоннары онорон түһэригэ методическай көмө эрэйиллэр.

Туһаннаах кэмитиэт салайааччыта Андрей Находкин манна кирибиттэри уонна тастан эбии хомуйан, этиилэр чопчулуохпут, чочуйуохпут дьэн эрэннэрдэ. Андрей Михайлович Саха сиригэр тыа хаһаайыстыбатын кэпэрээссийэтэ иккис тыһынын ыларыгар эрэнэрин биллэрдэ.

Ил Түмэн пресс-сулууспата.

СИРИ СИКСИГИНЭН

РФ. РФ бырабыгталыстыбата промышленнай уонна (эбэтэр) кытыллаагы балыгы бултааһынга квотаны үллэри барыллаан дуогабарын уларыттан биэрдэ. Сөптөөх уураах алтынны 7 күнүттэн олоххо кириэ, «Парламентская газета» суруйар. Балыгы бултааһыннан дырыктанар инвестордар эбээһинэстэрэ чуолкайданар, ол иһигэр суортааһын, тоноруу, тымыгы, хатырыктааһын, ыраастааһын кириэстэр. Маны сэргэ промышленнай балыктааһынга квотаны түнүтүгү суруллар сайбыланныаҕа кыбытыллар докумуоннар испиниэктэрэ уларыда.

СӨ. Кириисини утары федеральнайдаагы уонна регионаагы миэрэлэри үбүлээһин ийга 2 млрд солк улаатта — 23,4 млрд солк диэри тириэрдилинэ. Ол туһунан экономика министирэ Майя Данилова Instagram сирэйгэ суруйда, СИА иһитиннэрэр. Федеральнайдаагы миэрэлэргэ 17,8 млрд солк ытыгына, ол иһигэр 1,1 млрд солк нолуок төлөбүрдэрин уһатыыга, 4,98 млрд солк судаарыстыбаннай бюджет дотациятыгар. Оттон регионаагыттан — 5,62 млрд солк. «3 — 16 саастаах оҕолорго 10 тыһ солк төлөбүргэ барыта 121 196 сайаанканан 1,9 млрд солк ытыгына. 3 — 7 саастаахтарга ыйдаагы төлөбүрү, ааспыт ыйы кытта тэҥнээн көрдөххө, 6,3 тыһынчанан элбэх оҕо ыла. Биһигин кинилэр ахсааннара 43 тыһынчага тэн, уопсай төлөбүр суумата 3 млрд солк», — диэтэ Майя Данилова. Маны сэргэ 3-гэр диэри саастаах оҕолорх дьэ кэргэттэргэ төлөнөр 5000 солк көмөнөн барыта 606,8 мөл солк тустаахтарга тириэрдилинэ. Сайаапкалаах ахсаана 39 718, 3,8 млрд солк эбии төлөбүр быһыгынан доруобуйа харыстабылын уонна социальнай эйгэ үлэһиттэргэ ыллылар. Обсерватордары уонна стационарнай тэрилтэлэри үлэһиттэргэ, итинэн персоналга көбүлүүр чааһыгар барыта 831,4 мөл солк тырылыына. 100 мөл солк нэһилиэһини эминэн хааччыытыга ытыгына, манна бюджеты таһынан үп эмиз туттулуна. 11 029 үлэст суохтар (+495 киһи) кулун тутар 30 күнүттэн босуобуйалара улаатта. 3 036 киһиэхэ бэриллэр көмө харчы кээмэйэ биэр МРОТ-ка тийэ үрдэтилинэ. 2 933 оҕоҕо хас бирийдилэригэр 3000 солк кээмэйдэхэ эбии төлөбүр көрүллэр (2521 ыал ылар). «Нолуокка чэпчэтиилэр уонна уһатан биэришэ, чэпчэтиилэххэ кредиттэр, судаарыстыбаннай мэкитэ (3,5 млрд солк кэринэ) бюджеттан ананыыта — тэрилтэлэр харчыларын хамнаска эрэ туһаайалларыгар усулуобуйа олохтоото», — диэтэ министир. Дьобус уонна орто предпринимательство субъектарыгар чааһынан ороскуоттарын сабылларыгар компенсация ба биэр МРОТ кээмэйэ (12 130 солк) бэрилинэ. Уопсайа муус устарга — 11 475 субъект, ыам ыйыгар — 10 724 субъект, уопсай суумата 470,9 мөл солк. ыла. Барыта 279 микрозайм уопсай суумаҕа 192,1 мөл солк өрөспүүбүлүкэ бюджетттан, 135,6 мөл солк федеральнайдаагы бюджеттан тырылыына. Дьобус уонна орто предпринимательствоҕа барыта 7 көрүн субсидия көрүлүнэ. Суумата — 98,5 мөл солк: лизингэ бырыһыан сабыыта, страховой взнос төлөөһүнэ, аренда, интернет маҕаһын, сайт арыыыта, бизнеси цифровизациялааһын, туризмы сайыннары, коммунальнай төлөбүргэ. Субсидия 343 субъекка бэрилинэ, уопсай суумата 35,4 мөл солк.

СӨ. СӨ геология уонна промышленность министриэстибэтэ регион сиригэр-уотугар кыһыл көмүһү хостооһунна квота түнүтүгүн тохтоорун иһитиннэрэр. Биһигин хостооһун таһымын биэргэммит техникэскэй бырайыактарга уонна атын бырайыактыр докумуоннарга олобуран быһаарыллар. Квотаны туруорууга ирдэнэр докумуоннартан эбии көрдүүр буолахарына, промышленниктар РФ Киин баанын аатыгар биллэриэхтээхтэр <https://www.cbr.ru/> Министирэстибэт кыһыл көмүһү хостооһунанан дырыктанар тэрилтэлэргэ кирээһинттир тэрилтэлэри кытта үлэһиттэригэр толору өйөбүлү онорорун биллэрэр.

СИА матырыйаалларынан.

Өрөспүүбүлүкэ

Хас биридди киһиттэн эппиэтинэс ирдэнэр

СӨ. Пандемия кэмигэр дьон доруобуйата туруктаах буоларыгар хас биридди киһиттэн эппиэтинэс ирдэнэр, диэн Айсен Николаев коронавирус дьана тарбамматын туһугар нэһилиэһинэҕэ ынырыгытын кэмигэр эттэ. Саха сириин баһылыга Айсен Николаев медицина

ыалдырын уонна бырааска наадыһытын умнуо суохтаахпыт. «Хомойуох иһин, коронавируһунан саастаах дьон ыалдыра элбэх. Барахан форманан. Кинилэр стационардарга уһуннук эмтэнэллэр. Реанимацияҕа сыталлар. 65-тэн аҕа саастаах дьонго самоизоляция эрһинимэ

олохтомута, сорохтор ону умналлар», — диэтэ Айсен Николаев. Саастаахтарга «больничнайдар» бэриллэллэр, дистанционнайдык үлэһиттэргэ көнүлүнэр эбэтэр уопускаҕа барыахтарын сөп. Самоизоляцияҕа олорооччуларга волонтердар көмөлөһөллөр. Саастаах дьоммут ыалдыбаттарын туһугар баар миэрэни барытын тутуһуохтаахпыт — кинилэргэ сылдыллыбат, бырааһынныктар, үбүлөйдөр тохтуохтаахтар.

«Оҕолорго болҕомто ууруллар.

Билигин үөрэх хаачыстыбатыгар уонна инфекция тарбамматыгар туруулаһабыт. Хас биридди оскуола, дьыссаат хонтуроулга ылыллар, ыалдыбыт дьон ахсааныттан оҕо ыарыты 8% тэн. Олохтоох бэйэни салайыныылар миэстэтигэр быһаары ыллаллар. Оҕо ыалдыр түгэнигэр тута ирдэнэр дьаһаллар бары тутуһуллаллар», — диэтэ баһылык. Салайааччы бэлиэтэбитинэн, былаас, оскуола уонна төрөппүт соруга — үөрэх тэрилтэлэригэр ыарыыны бохсуу, ол иннинтэн баар санитарнай нуорманы тутуһуу.

СӨ Баһылыгы уонна
Бырабыгталыстыбатын прес-
сулуспата.

Стоп коронавирус!

Спасибо большое нашим спонсорам!

Администрация ГБУ РС (Я) «Комская центральная районная больница» выражает огромную признательность и благодарность ООО «Полиметалл», НКО «Целевой Фонд будущих поколений Республики Саха (Якутия)» за оказанную безвозмездную спонсорскую помощь для нашего учреждения здравоохранения — поставку лабораторного оборудования для ИФА диагностики — вошер, ридер (фотометр) микропланшетного формата, терамойскер на 4 планшета.

Мы уверены, что такой пример показателен и для других благодотворителей.

Желаем нашим уважаемым спонсорам здоровья, интересных замыслов и их благополучных воплощений, ярких,

значительных событий, личного счастья и дальнейшего процветания деятельности.

Спасибо за чуткость и способность сопереживать, умение и желание поддержать тех, кто в этом нуждается.

Коллектив ЦРБ.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана Айсен Сергеевич Николаев ааспыт нэдиэлэбэ үлэтин сүрүн түгэннэриттэн эһиэхэ билиһиннэриим.

Балабан ыйын 28 күнүгэр Ил Дархан Норуоттар икки ардыларынаабы II Хотугу пуорумна кытынна. Быйылгы пуорум сүрүннээн Хоту сиргэ уонна Арктикаҕа суол-иис, тырааныспар кыһалбаларын тула барда.

«Саха сирэ Арасыйыа саамай улахан эрэг ийинэнэ буолар. Саха Өрөспүүбүлүкэтин баһылыр чааһа Арктика зонатыгар киирсэр. Итиэннэ муораҕа, акыйаанна тахсар ураты кыахтаах. Онон Саха сирэ Аан дойдуга суолу тэлэр, сырыы-айан, атыы-эргиэн ситимин олохтуур кыаҕа мунура суох», – диир Айсен Николаев пуорум кэмийгэрэттэ.

Ил Дархан этэринэн, Арктикаҕа суол-иис инфраструктуратын сайыннарыы – тыын суолталаах. Чуолаан суол-иис, тырааныспар ситимин сөптөөхтүк тэрийдэххэ, кыаҕын таба туһаннаха, аан дойдуну кытта бигэ туруктаах бииргэ үлэлэһиини тэрийиэххэ сөп.

Айсен Николаев пуорум иһинэн ытыллыбыт Ленскэй кулууп төрдүс мунньаҕар кытынна. Манна Арктика сайдыытын сүрүн хайысхаларын ырыттылар. Экологияны харыстааһынна, Арктиканы баһаартан көмүскээһингэ, ирбэт тону чөл тутууга бииргэ үлэлэһиини сана саҕахтара арылыннылар.

«Ирбэт тон, мамонт фауната федеральнай таһымна көмүскэлгэ ылыллыахтаах. Дирин чинчийи, өр сыллаах үөрэти күүтүллэр. Манньк уустук боппуруостарга бииргэ үлэлэһи ханан баҕарар кыйыылаах буолар. Онон быйылгы пуорумна хоту сир, Арктика кыһалбалара киэн сиргэ иһилиннилэр», – диир Айсен Николаев кэпсэти көдьүүстээх буолла диир бэлиэтээтэ.

Балабан ыйын 30 күнүгэр Ил Дархан Абый улуунун баһылыгын Станислав Цюхчинскэй кытта көрүстэ. Көрсүһүүгэ муниципальнай тэрилли социальнай-эконэмичэскэй сайдыытын ырыттылар.

Бүгүмүнү күнүгэ Абый улуунун эконэмикэтин тутуу хайысхатынан улууска тутуу матырыяалын онорон таһаарыы буолар. Айсен Николаев бу хайысханы өйөөтө уонна эконэмикэ министиэристибэтин кытта боппуруоһу сийилини быһаарарга соруудахтаата.

Оройуонна хаарбах дьэйттэн көһөрүү бырагыраамата олоххо киирэр. Барыта 27 дьэ хаарбах туруктааҕынан быһаарыллыбыт: 22 дьэ – Белей Гораҕа, 5 дьэ – Сутуруохаҕа. Улуус баһылыга бэлиэтиринэн, экологическай экспертизаҕа сана ирдэбиллэр киирбитэринэн сана дьэилэри тутуу болдьоһо уһун сөп.

Станислав Цюхчинскэй Ил Дарханна Белей Гораҕа пуорту саалата наадатын эттэ. Ил Дархан бу этиини өйөөтө уонна тустаах министиэристибэлэргэ бырайыагы киллэрэригэр соруйда. Маны сэргэ В.П. Ефимов аатынан Белей Горатааҕы оскуола

тутуутун кэпсэттилэр.

Балабан ыйын 30 күнүгэр Айсен Николаев Д.Х. Скрябин аатынан Жатай 2-с №-дээх оскуолатыгар «Точка роста» («Сайды тыочуката») киин арыллытыгар кыттыыны ылла.

Санатар буоллаха, манньк кииннэр бүтүн Арасыйыа үрдүнэн арылыннылар.

Айсен Николаев этэринэн, манньк аныгы, толору хааччылыылаах былаһааккалар оҕо аймах сайдарыгар төһүү буолаллар.

«Оҕолору кытта көрсөрбүн, кэпсэтэрбин олус сөбүлүүбүн. Киинлэр аһаҕастара, билиигэ тардыһылары, үөрүүлэрэ-көтүүлэрэ куруук кынаттыр. Саҥа киингэ наукаанан, физиканан, программирование, робототехниканан, саахыматынан у.д.а. дьарыктанарга, бэл мультик устарга кыах бэрилиннэ. Оҕолор хайы-үйэ кабинеттарынан олон тугу сэргиллэрин, сөбүлээн дьарыктаналларын булан, үөрэнэ ололорун көрөн үөрдүм. Чинчийи, айар-тутар дьобуру сайыннарыга, чачы даҕаны, олук уурулуна», – диир Айсен Николаев.

Ил Дархан өрөспүүбүлүкэбэ уопсай манньк 96 «Сайды тыочуката» арылынна диир эттэ. Эһил өссө 75 киин арыллара былааннанар. Онтон 2022 сылга 287 сайды киинэ баар буолуо.

Алтынньы 1 күнүгэр Айсен Николаев Аллайыаха улуунун баһылыгын Яков Елисеви кытта көрүстэ. Көрсүһүүгэ муниципальнай тэрилли социальнай-эконэмичэскэй сайдыытын ырыттылар.

Ил Дархан улууска баар хаарбах туруктаах дьэилэртэн көһөрүү бырагыраамата болдьоһор туолуохтааҕын бэлиэтээтэ. Билигин Аллайыахаҕа сир докумуоннарын онорууттан сылтаан кыраапыктан хаалыы баар. Чокуурдааха, Оленгорсккайга уонна Чкаловоҕа барыта 44 дьэ хаарбах туруктааҕынан быһаарыллыбыт.

Яков Елисеев улууска суол-иис кыһалҕатын кэпсээтэ. 800 км кыһынны суол улуус көрүүтүгэр баарын, улуус бүддьүөтүгэр онно үп тийбэтин эттэ. Улуус баһылыга Ил Дарханнын бу боппуруоһу көрөрүгэр, улуустан ылан, «Арктика суоллара» судаарыстыбаннай тэрилтэбэ сыһарар туһунан быһаарыстылар. Айсен Николаев бу этиини өссө тиһэбэр тиэрдэргэ соруудахтаата.

Алтынньы 1 күнүгэр Ил Дархан Айсен Николаев аан дойду таһымнаах успуорт маастарын, Москватааҕы марафон кыайылааҕын Сардаана Трофимованы уонна кини тириэньэрин Татьяна Жиркованы кытта көрүстэ.

Айсен Сергеевич спортсмены эбэрдэлээтэ: «Биһиги марафону көрө олорбуппут, эн тускар ыалдыбыппыт, дьин кыахтааххын дакаастаатын».

Сардаана Трофимова Токио куоракка ытыллыахтаах Олимпиадаҕа кыттарыгар эрэнэрин иһитиннэрдэ уонна инникитин күүрэхтэһиилэргэ бэлэмнэнэригэр, кыттарыгар өйүүрүн эттэ.

Ил Дархан Сардаана Трофимоваҕа успуорт эйгэтигэр ситиһитин иһин СӨ үтүөлээх үлэһитэ ааты инэрдэ. Оттон Татьяна Жирковаҕа СӨ Бырабытталыстыбатын грамотатын туттарда.

Алтынньы 2 күнүгэр Айсен Николаев стратегическай көбүлээһиннэр ааҕыныстыбаларын (АСИ) пуорумугар кыттааччылары кытары сэлэргэстэ.

Видеокэмпириэнсийэ киэбинэн ытыллыбыт көрсүһүүгэ Өрөспүүбүлүкэ Ил Дархана этиннэ 11-12 күннэригэр Сочига ытыллыахтаах Бүтүн Арасыйыатааҕы «Сильные идеи для нового времени» пуорумна эргийиэнтэн кыттыахтаах дьону кытары сэлэргэстэ.

Пуорум эконэмикэ, социальнай эйгэ хайысхаларыгар сана, ураты көрүүлэри киллэрэргэ, дойду технологическай сайдыытыгар туһуланар 100 бастынтан бастың идиэйэни түмэр, инициативалаах дьону сомбулуур соруктаах тэриллэр.

Айсен Николаев көрсүһүү кыттылаахтарын эбэрдэлиригэр Саха сирэ балаҕа өрдөөбүттэн уонна ситиһиилээхтик стратегическай көбүлээһиннэр ааҕыныстыбаларын бырагыраамаларыгар, бырайыактарыгар кыттарын бэлиэтээтэ.

«Пуорумна кыттарга өрөспүүбүлүкэ олохтоохторуттан 124 сайаапка киирбитэ. Барыта олох тускулун сайыннарага туһуланаллар. Пуорумна кыттыгы эһиги ураты сонун санааларытын, бырайыактаргытын салгыи иннин диэки хамсарга бигэ тирэбинэн буолуоҕар эрэнэбин. Эһиги бырайыактаргыт бүгүмүнү уопастыба, сана кэм, сана бириэмэ ирдэбилитэр эппиэттир соруктаах ылыллыбыт улахан суолталаахтар. Инникитин балар өрөспүүбүлүкэбэ эрэ буолбакка, Уһук Илин эргийиэнигэр, бүттүүн дойду үрдүнэн ситиһиилээхтик тарҕаныахтарың, көдьүүстээх буолуохтарың сөп», – диир Айсен Сергеевич.

Алтынньы 2 күнүгэр Ил Дархан Айсен Николаев социальнай ситимнэр нөнүө быһа эһиригэ тахсан, нэһилиэһини долгутар ыйытыларга хоруйдаата.

Коронавирус, мэдисиннэ туһунан үгүс боппуруос киирдэ. Маны таһынан авиабилет сыаната, куорат инфраструктурата, Өлүөнэни туоруур муоста тутууга у.д.а. боппуруостар киирдилэр.

Ил Дархан киирэр ыйытылары инэнтонгон ырытта, бири да быһа гыммакка, сийилии хоруйу биэрдэ.

Афанасий НОЕВ,
Ил Дархан пресс-экирэтээрэ.

Төбүлэх. Адам саастаах дьон аан дойдутаабы күннэригэр аналлаах тэрээһиннэр үгүс киһини хабаан буола тураллар. Ол курдук олохтоох сынньалан дьытэ “Үрүн көмүс сааспыт кыһыл көмүс күһүнэ” диэн ааттаах куйаар ситимин нөнүө күрэхтэри тэрийдэ. “Күһүнү долгуран” айар күрэххэ хоһоону суруйуу, дүһүйүү, “Эбээ, эһээ уонна мин” – үлэ, сынньалан, араас кэмгэ сылдьан түспүт хаартыскалар, “Тохтоо, көмүс түгэн” айылба күһүнү кэстүүтүн хаартысканан дүһүйүү киридилэр. Күрэхтэр эрдэтэн биллэриллэн тэрээһиннээхтик аастылар.

“Күһүнү долгуран” хоһоон күрэхтэр М.П. Николаева, “Эбээ, эһээ уонна мин” – С.Е. Кудрин,

Кэрэ анардарга анаан **“Көөчүк күһүн кэһиһлэрэ”** оҕуруот аһыттан астаммыт, кизгэтиллибит бүлүүдэбэ уонна **“Асчыт атаһа”** бэйэ айбыт муодатынан тигиллибит астыырга кэтиллэр баартык күрэхтэр

Л.Н. Седалищева бастаан туоһу суругу, сэмэй бэлэби ылла.

Ити курдук аҕа саастаах көлүөнэ дьоммут олобу кытта тэнгэ хаамсаллар. Кинилэр айаллар, хаартыскага түһэрэллэр,

минньигэстик астыллар, истэнэллэр. Кинилэртэн элбэххэ үөрэнэбит. Биһиги бары кинилэринэн кизн туттабыт.

Хаартыскага:
М.П. Николаева,
А.П. Гуляева.

Л. СТРУЧКОВА.

Быйылгы аҕа саастаах дьон Күннэригэр аналлаах бары дьаһаллар хамсык мэхэйдээн ыраахтан бара тураллар.

Муома орто оскуолатын оҕолоро кырдыаҕас дьону шэфтэһэн көмөлөрүн куруук тиэрдэллэр. Ол курдук кэккэ сылларга миэхэ А.И. Корякина салайар кылааһа көмөлөһөр. Бу күннэргэ аҕа саастаах дьон күннэринэн оҕолор эбэрдэлэрин, ас-үөл кэһиһилэрин туһунан кэлэн эбэрдэлээн бардылар.

МАХТАНАБЫН

Кинилэр быйыл алтыс кылааска үөрэнэллэр. Кырдыаҕас киһи үөрүүбүн үксэтэр, көмөлөһөр оҕолорбор барҕа махталбын тиэрдэбин. Акулина Ивановна салайар кылааһын оҕолоругар, тус бэйэтигэр, оҕолор төрөппүттэригэр үөрэххэ-үлэбэ ситиһиһилэри баҕарабын. Быйыл Улуу Кыайыы 75 сылынан элбэх бэлэби, кэһиһини туттум, оҕолор үтүө

санааларыттан дууһам үөрэр, санаам көтөүллэр. Кинилэр дьонун дьон буола улааталларыгар эбэһин истин алгыспын аныбын.

И.И. ВИНОКУРОВА,
81 саастаах сэрии сылларын оҕото,
ССРС Бэчээтин туйгуна.

Прокуратура разъясняет

Уголовная и административная ответственность при нарушении санитарно-эпидемиологических правил

Уголовная ответственность для нарушителей карантина наступает при условии реальной угрозы массового заражения или смерти человека.

Предусмотренный в статье 236 УК РФ ("Нарушение санитарно-эпидемиологических правил") признак "повлекшее по неосторожности массовое заболевание или отравление людей" либо "создание угрозы наступления таких последствий", является оценочным, при решении вопроса об отнесении заболевания или отравления к массовому следует принимать во внимание не только количество заболевших или получивших отравление людей, но и тяжесть заболевания. Для определения масштабов заболевания суд вправе привлечь специалистов Роспотребнадзора или Роспотребнадзора.

Уголовная ответственность за нарушение санитарно-эпидемиологических правил, создавшее угрозу наступления таких последствий, может наступать только в случае реальности этой угрозы, когда массовое заболевание или отравление людей не произошло лишь в результате вовремя принятых органами государственной власти, местного самоуправления, медицинскими работниками и другими лицами мер,

направленных на предотвращение распространения заболевания (отравления), или в результате иных обстоятельств, независимых от воли лица, нарушившего указанные правила.

Административная ответственность по ч. 3 ст. 6.3 КоАП РФ ("Нарушение законодательства обеспечения санитарно-эпидемиологического благополучия населения"), которая предусматривает ответственность за действия (бездействие), повлекшие причинение вреда здоровью человека или смерть человека, может применяться лишь в случае, если эти действия (бездействие) не содержат уголовно наказуемого деяния. Но в случаях, когда нарушение санитарно-эпидемиологических правил повлекло по неосторожности смерть человека, действия или бездействие виновного следует квалифицировать по ч. 2 ст. 236 УК РФ.

Если в результате действий нарушителя наступили последствия в виде причинения вреда здоровью человека (одного или нескольких лиц), то содеянное полностью охватывается составом ч. 3 ст. 63 КоАП, но лишь при отсутствии признаков преступления по ч. 1 ст. 236 УК РФ (не установлено наличие массового заболевания или отравления людей либо создание угрозы наступления таких

последствий).

Статья 238 УК РФ грозит виновному штрафом от 500 тыс. до 700 тыс. рублей, либо принудительными работами или лишением свободы на срок до двух лет. В случае смерти человека по неосторожности штраф по этой статье может достигать 1 млн рублей, а срок лишения свободы или принудительных работ – от 3 до 5 лет. В случае смерти двух и более лиц из-за нарушения санитарно-эпидемиологических правил предусмотрены принудительные работы на срок от 4 до 5 лет или лишение свободы на срок от 5 до 7 лет.

Часть 3 ст. 6.3 КоАП, за нарушение санитарных правил и невыполнение противоэпидемиологических мероприятий, повлекших по неосторожности вред здоровью или смерть человека, предусматривает для граждан штраф от 150 тыс. до 500 тыс. рублей, для должностных лиц – от 300 тыс. до 500 тыс. рублей или дисквалификацию, для индивидуальных предпринимателей – штраф от 500 тыс. до 1 млн рублей или приостановление деятельности на срок до 90 суток.

Н.И. СИВЦЕВ
прокурор района советник юстиции.

Отут съл олон үлэлэбит сирбэр ынырбыттарыгар мотуорканан Сайдылаан иһэбин. Мотуорканан айаннаабатах ыраппыт эбит. Хаһан эрэ Индибир эбэнэн тиэстибит сирдэрим киһи билбэт буолуор диэри уларыйбыттар. Онуоха эбии быйылгы сайыннаабы уураанах этин уота хаһан эрэ көбөрөн турбут хайлар сирэйдэрин онон-манан харааччы сизбитэ киһини атыныратар. Сотору таабыта улахан массыынанан Тирэхтээххэ бара сылдыбытым, эмиз киһи билбэт үлүгэрэ этэ. Кутуу суол икки өртүнэн тыа бүтүннүүтэ хара хоруонан бүрүллэн турара, Тойон хайаба тийэ умайбыт этэ. “Ю” хайа кэтэбэ умайар диэбиттэрэ да, умайбатах эбит, кэтэбинээби атын хайа умайбыт. “Ю” хайа кэтэбэ умайбыта буоллар, туох да тохтоппот алдырхайа буолуо этэ, хата, ону дыбыс үрүйэ уонна биир нэдиэлэлэх ардах түһэн абыраабыт.

Уоту умурорууга үлэ барбатах буолбатах, үлэ бөбө үлэлэммит: мас да кэрдилибит, бульдозер сир кырсын тиэрбит аҕай, ол барыта уоту “Ю” хайаба, бөһүөлөккэ ыппат туһугар үлэлэннэбэ.

Мотуорга олон иһэн, Индибир эбэ илин өттүгэр туруору сирэй кыгытыгар дыбыс буруо тахсарын моториспар бйан көрдөрбүспэр:

– Туора тумуһаха сии сытар. Ааспыт ити үлүгэрдээх уһун ардахха ситэри умуллубакка билгин да сии сытар. Тугу сиирэ буолла? Итиннэ барыта таас буолуохтаах этэ. Тааска туох көппөбө кэлиэбэй? Уонна итиннэ хааппыта уу тохтообот сирэ, онон бэйэтэ көңүлүнэн сиригэр тийэр, – диир моториһым Ефимов Коля.

Ити курдук Индибир эбэ барахсан модун сүүрүгэр уйдаран, уларыйбыт үөһүн көрө-көрө Сайдыы бөһүөлөк кытылыгар тиксэн турар корпустар быыстарыгар кыбылла-кыбылла кириэн тиксэбит. Мотуортан бэрт ыараханлык туран, охто сыһа-сыһа ахтан кэлбит кытылбар тахсабын.

Массыынанан кэтэһэ таарыйа, аҕалбыт моториспыттан Ефимов Коляттан:

– Аны бу диэки хаһан охсуллабын? – диэн ыйыппыппар:

– Кэлээт да, төннөрүн туһунан саныгындуу? Кэлбэппин. Көрбөккүндү, бачча элбэх мотуор турарын, хайа эрэ үөрэппит оҕон илдьибэ. Кырдыбас, олох куттаным, эттин да – илдьибэ, – диэн уоскутта.

Бу туран, кытылга тиксэбит мотуору аахпытым, кэлбит мотуорбунуун уон аҕыс тиксэн турар. Уонна бары омок мотуордара, биир да сэбиэскэй “Вихрь” көстүбэт. Бу дойдуга биэс уонча сыллаабыта кэлэрбэр аҕыйах 20-лээх, 25-тээх мотуордар бааллара, 30-таах суоҕа. Оччотооҕуга Ефимов Пантелеймон Иванович, Старков Николай Родионович, Слещков Иннокентий Егорович мотуордаахтара. Онтон эдэр уолаттар мотуордаммытара.

Ол сағана Сайдыттан биэрэскэ кириэргэ икки муостаны ааһыллара. Охоһойтон Индибир көстүбэт халын

ойуура этэ. Кытылга икки ампаар турара. Билигин ити ааттаммыттар бары суохтар, Индибир эбэ суурайан илдьэ барбыт. Уу улааттабына, мотуордаахтар Охоһойто кириэн тиксэр буолбуттар. Охоһойто собото да, мундута да суох буолбут – барыта Индибиргэ кирибит.

Кытылга араас массыына кириэн, иччилэрин кэтэһэн килэбэчһин тураллар. Сэбиэскэй сағана маннык көстүү суоҕа, биир эмит киһиэхэ матасыыкыл баар буолара. Билигин кыахтаах дьон техника арааһын булуналлар. Маны сайдыы диэххэ сөбө эбитэ дуу, суоҕа дуу, билбэтим. Мин санаабар, бэйэ дойдута онорбут техниката омок техникатын баһыйан элбириэ буоллар, сайдыы буолуон сөп этэ, ону баара, омоктар техникалара ордук буолан дьон атылаһан эрдэхтэрэ. Былыр, сэбиэскэй сағана, биир эмит массыынанан, матасыыкылы, бэл, иһит, таһас ыскаабын үлэлэн тиритэн-хорутан, атыттартан ордон, бастааннын фондаба тигистэххинэ дьол буолара. Билигин оннук көстүү суох буолбута ыраатта. Массыынанан кэлэн, ыалбар тахсабын.

Сайдыыга тийбит маннайгы соругум – балыктааһын. Балыксыттар, сураба, былыр мин бултуур сирбэр Ламутскайга сылдыбаллара үһү. Былыр күн айы сатыы онно балыкты барыллар буолара. Билигин сатыы сылдыааччы суоҕун кэриэтэ – м а с с ы ы н а н а н , к у һ а ҕ а н а – матасыыкылынан сылдыбаллар. Ону даҕаны эбиэт кэнниттэн бараллар. Маннайгы күммэр массыынананым. Бултуур хомон уларыһан хаалбыт: онон-манан бысталанан, маһынан-тааһынан симиллэн хомото суох буолбут. Балыксыттар арыһый аллара түһэн ким күөгүлүүр, ким комбайнныр кытылга кэккэлэһэ ололорлор. Мин бэйэм үөрэхпинэн сүүрэ сылдьан балыктаатым да, кинилэртэн ордук бултаабатым, хата, дэлби сылайдым. Дьонум:

– Григорий Михайлович, эн наһаа өрүсүһүмэ, маннык биир сиргэ олон балыктаа – дэһэллэр.

– Биһиги хонуулар маннык сүүрэ сылдьан балыктыр идэлээхпит, – диэн куотунабын.

Нөһүө күнүгэр, былыргы үөрүйэхпинэн сарсыардатан сатыы бардым. Эдэр эрдэхпинэ чаас анаарынан хааман тийэр сирбэр сынныана-сынныана үс чаас хааман тийдим – кырдыан эрэрбин дьэ билиним. Киһэ массыынанан кэллим.

Киһэ түспүт ыалбар: “Сарсын ыраах барыа суохпун, чугас Баллыкынайга барыһыбын, онно да балык баар ини”, – диэн былааммын билиһиннэрэбин. Сарсыарда туран Баллыкынайдаатым. Эргэ ферманан быһалаатым. Баллыкынайга тийэрин тийдим эрээри – биир сүтүктэнним, былыр кини кытылыгар хас да ыскалаат, уматык кутуллар цистерна баар буолуохтаах этэ – ону булбатым.

көрдөөн күнүм анаарын бараатым. Олох булбатым.

Киһэ биир хобордоох балыктаах дьибэр кэллим. Дьибэр хаһаайкам Полина:

– Хайа, бу тоҕо хойутаатын? – диэн ыйытта. – Табаарыһын эйгин сүтэрэн, көрдүү бараары икки массыынанан кэпсэттэ, билигин үсүһүн кэпсэтэ барда.

– Эс, хайыам үһүнүй, бу ыккардыгар, аныгы даҕаны, муммат инибин, – дибиин.

Сотору дьибэрэй тойон Лэгэнтэй кириде.

– Тоҕо хойутаатын? – киһим ыйытар.

– Тыһый, айаным оннук буоллаба дии.

– Эһэ суолун көрбөтүң дуо?

– Ону одуулаһа сатыы сылдыбатым ээ.

– Баллыкынайга эһэ баар сурахтааба, куттаммаккын дуо?

– Баар диэн эппэтэбин дии уонна тоҕо куттанамый? Хата, ыскалааттары булбатым, көрдүү сатаан кэбистим, – диэбиһпэр дьонум күлсэллэр.

– Ууга устубуттара ыраатта, – дэһэллэр.

Нөһүө күнүгэр ыраах барбатым, мотуордар тиксэр сирдэригэр балыктаатым. Элбэх киһини көрүстүм. Дьибэр ахтыбыт эбиппин, Хонууга барыа санаам кэллэ. Эмиэ биир хобордоох балыктаах дьибэр кэллим. Дьонум балыктын көрө-көрө күлэллэр.

– Бу кэриэтин сыалыһардаабытын буоллар, хас да хобордоох буолуо этэ.

– Ээ, оҕонньордоох эмэхсингэ сөп буолуо, – дибиин. – Элбэби сосуһоһа наада. Хата, тымныйдым дуу, хайаатым дуу, ыалдыах санаам кэлэр. Дьибэрин да аһынным, сарсын барыаха баар этэ, – диэн санаабын иһитиннэрэбин.

Сарсыарда Никулин Виктор Алексеевичтын барсар буоллум. Баран иһэн, кэлэрбэр көрбүт уоппун анаан көрөбүн. Улааппыт. Хас да сиргэ умайар.

– Хонор үрүйэтигэр умайар, – диир Виктор Алексеевич илиитинэн ыйа-ыйа. – Быйыл сайыны быһа буруонан тыһанан ахан биэрдибит. Ити уот тугу сиирэ буолла, көппөх суох буолуохтаах, баар, таас чоҕу сиирэ буолуо, оччоҕуна умуллубат, кыһыны быһа умайыаба, – диэн быһаарар моториспыт.

Сайдыыга кэлбиччэ оскуолабар, биригэ үлэлэбит коллегаларбар сылдыахтаах этим да, хомойуох иһин, кыаллыбата. Өссө да эдэрбин, кэлин наһылыччы күүлэйдим буоллаба диэн испэр эрэх-турах сананабын.

Сайдыым дьонно барахсаттар үчүгэйдэрэ бөбө, массыынаба да, мотуорга да кириэрбэр-тахсарбар өйөөн-убаан сырытыннарбыттарыгар барба махтал буолуохтун. Инникигэ эрэллээх, ыарыга ылларбакка олоргутуугар баҕарабын. Үлэбит-хамнаскыт тахсылаах буоллун. Көрсүөххэ диэри!

Григорий ФЕДОТОВ.

СИРДЭР ААТТАРЫН ЧУОЛКАЙДЫР УОЛДЪАСТА

РФ үтүөлээх эколог, РФ уутун хаһаайыстыбатын, СӨ Айылбатын харыстабылын туйгуна, учуонай убайбыт Н. А. Черемкин-Ньукулай Байды архыбыттан булбут матырыйаалларыгар Муомаҕа сыһыаннаах сирдэри чопчулаан суруйбуттаах. «Муома» диэн тылы өрүс аатын быһыытынан 1641-1642 сыллар икки ардыларыгар нуучча хаһааҕа М. Стадухин бойобуодаҕа суругар киллэрбит. Бу Муома диэн тыл научнай литератураҕа киирбит, эбээннэр тустарынан кинигэлэргэ үгүстүк ахтыллар. Нь. Байды ити курдук этэн туран, «Мөмө, мэмэ, мемель» диэн эбээн биир биллэр аҕатын ууһа, Саха сиригэр төрүт олохтоох, наукаҕа кинилэри дьукаагырдарга саамай чугас, эбээн аҕатын ууһа «юкагиризованный» дииллэр» диэн чуолкайдаан суруйар. Кинилэр 19-ус үйэ санатыгар диэри Халыма-Дьааны икки ардыларыгар көһө сылдыбыт «Каменный юкагирский род» диэн элбэхтэ ахтыллан суруллубуттара. Төһө да Муомаҕа «туман» буолбут дьүкээгирдэр буолан аатырдаллар, ол «таас дьүкээгирдэртэн» ким эрэ ордухтаах этэ дииллэрэ.

Мэмэ (мөмө) ууһун сыдыаана билигин да Муома сиригэр, Өймөкөөннө, Томпо, Дьааныга баар. Нь. Байды этэринэн, ол дьон үгүстэрэ Голиковтар. Түн былыр кинилэр хойуу эрдэхтэринэ, Муома сирэ бүтүннүү да мэмэ сирэ буоллаҕына көнүлэ. Мэмээллэр олохторун эйгэтэ дьүкээгирдии – түбэ дьоно. Табаны итии сүрүн дьарыктара буолбатах. Ону бу да тыл суолтата чопчулуур үһү: мэмэ (тыатааҕы – эһэ). Бэйэлэрэ даҕаны бэйэбит төрүппүт эһэ дииллэрэ уонна тотемнара (ымыылары) «тыатааҕы» эбит. Мэмээллэр сүрүн дьарыктара дьүкээгирдии – балык, булт. Табаны итии – кинилэргэ хос дьарык. (Нь. Байды, «Аспыт кэм аанын сэгэтэн»). Муома диэн эбээн омук мэмэ (мөмө) аҕатын ууһун аата улуус, өрүс аата буолан сылдыбар эбит.

Сахалар хаһан Хонуу түөлбэтигэр кэлэн, аат инэрбиттэрэ эмиэ бэрт мөккүөрдээх. Багдаарын Сүлбэ «Сире сиксигинэн» (1985 с.) диэн кинигэтигэр, Сэһэн Боло Муомаҕа сылдыан 1940 с. 90 саастаах Дайыыла (Ооккоон) Хабаровтан биир үһүйээни суруйбуттаах диэбит. Онно кэпсээнэринэн, билигин Муома киинэ буолан турар Хонуу диэн ааттаах сире, маннай көрөөт, кэлии сахалар хонуута киэнин, ырааһын, көнөтүн хайбаан Чөл Бураан диэн ааттаабыттары үһү. Атын омуртарга, холобур,

монголларга эмиэ киэн-куон сире, хонуу куйаары – чөл диэн тылларыгар ханыылы тыппуттар уонна Э. К. Пекарская тылдыгыгар: «Цельность, основательность; (цельный, нетронутый (о месте); здоровый» диэн быһаарбыт. Оттон Г. Ф. Сивцев: «Туюх эмэ бүтүнэ, алдьаммакка, дьүдэйбэккэ, ыраас бэйэтинэн сылдыара, бастакы туруга» диэбит. Аны Чөл Бураан, Чээл бараан диэн тыллары ханыылы тутан ырыттааха, С. Зверев-Кыыл Уола «барааны» олорор сир, үтүө дойду диэн суолтаҕа туттубут:

«Иэйиэхсит эмээхсин
Ураа муостааҕы субуруттар,
Үөрбө муостааҕы үөрдүүр

Кэскиллээх кэй бараана бу эбит».

Э. К. Пекарская эптит «Всеобщая земля» диэн ити сылдыар эбит. Ол даҕаны иһин П. А. Ойуунускай Айыыһыты алгырыгар:

«Уруй-айхал!
Уруй-мичил!
Чэ дуо –

Чэл (чөл) бараан!», диэбиттээх. Бу бараан диэн тыл суолтата буряттарга урсун, барыл, омоон, көстүүн диэн эбит. Калмыктар эмиэ ити буряттар, монголлар курдук суолтаҕа тутталлар. Саха норуотун тылыгар:

«Эрлээх дьоннорум
Ийэ бараан дойдуларыгар

Эргийээхтэн кэлбиттэрин» диэн тойук тыллаах эбиттэр. Саха сиригэр Бараан Ойуура, Бараан кыыс, Бараан олоҕо уо. д. а. итинник ааттаах сирдэр элбэхтэр. Бараан аҕатын ууһа Тулагы харыйата диэн аакка киирбит сир баар. Бу дьининэн монгол төрүттээх тыл. Муома Чөл Бураанын (Бараанын) кэриэстээн, оҕолоругар Бураан диэн ааты биэрбиттэрэ интэриэһинэй. Евдокия Черемкина (Абый) уола итинник ааттааҕа.

Ньукулай Байды Хонуу төрүттэммитин наука көрдөбүлүнэн, докумуонна олоҕурбутунан 1812 сылы ааҕар. Кини былыр, бу киэн хонуу сирэ үс тус-тупса кэрчиктэн турара диэн суруйар. Ыһахтыгы сиртэн былыргы почта аннынааҕы сиэннэ диэри Орто Хонуу

диэн ааттанара үһү. Онтон сэлиэннэ хоту өттө Ураһа Томгоро диэн аатынан урукку сир испиһиһгэр киирбит. Ураһа Томторугар былыр 9 ураһалаахтар олоруттара фольклорга суруллубута. XX үйэ саҕаланытыгар ити томтор арбаа кырытыгар, айан суолун таһыгар Слепцов Хабырыыс оҕонньор олоро сылдыбыттаах, ол томтор «Ыаҕас ыйаабыт» диэн ааттааҕын суруналыыс С. Г. Уваровскай 60-ус сылларга суруйбуттаах. ССТА көрсэспэндьинэ Д. С. Бубякин аҕатыгар Сэппуруон оҕонньоро күүлэйдии сылдыан, 69-с сыллаахха «Ыаҕас ыйаабыкка» көрсүһүлэрин эмиэ С. Г. Уваровскай суруйан, оройуон хаһыатыгар очерка таһаарыттаах. Кэлин ити томтор Соппуруон өтөбө диэн ааттанара. Ол иһигэр Калинин аатынан холкуос саҕана пиэрмэ ити балаҕан таһыгар сайылыктааҕа, онтон сүөһү элбээн, тубдиспансер таһыгар сана хотонноох сайылык тэриллибитэ. 1941 с. Ураһа Томторугар эргэ хотонно Калинин аатынан холкуос субан сүөһүтэ сайылаабыта. 1940 с. Сэһэн Боло кэлэ сылдыан, Ураһа Томторугар тыа саҕатыгар былыргы чочуобуна баара диэн

бэлиэтээн күнүгэр суруйбуттааҕа. Софрон Григорьевич урут Индибир нэһилиэгэр олорон баран, Хонууга оҕолорун үөрэттэрэри 50-ус сылларга көһөн кэлбитэ. Хабырыыс оҕонньордоох Ойуһардаахха көспүт кэмнэрэ эбит.

Тубдиспансер утары илин диэки уһун субурҕа хайа ыраахтан көстөр. Ону билигин Аллараа Тирэхтээх Тааһа дииллэр, былыргы аата сахалыы «Эбир Таас» диэн этэ. Өйдөөн көрдөххө, наһаа элбэх эбир курдук ырааһыйалардаах, төһө да таастаах хайа буоллар. Былыргы дьон алфавиты, буукубаны билбэт буолан илин турар «Ю» хайаны, уопсай, Илин таас дииллэрэ. Тирэхтээх диэки бардахха, Ыныыр Ыйаабыт, Ат Ыппыт, Ойуһардаах, Баатаҕай үрүбэ уо. д. а. элбэх сирдэр А. П. Павлов «Великие реки Индибирки» диэн сериялаах кинигэтигэр Индибир лоциятын картатыгар элбэх аныгы сирдэр ааттара киирбиттэр. Ол оннугар урукку Дальстройтрест бөһүөлэгэ киирбэтэх быһыылаах. Хаһыат кээмэйэ кыратынан ол үрэхтэр, комолор кыайан киирбэтилер. Оскуола оҕолоро ылсан, оройуон историкатын, топонимикатын ырытан, олохтоох дьонтон ыйытан сэһэннэри, үһүйээннэри хомуйар дьарыктаах куруһуоктары тэрийсэн суруйаллара кэлэр көлүөнэлэргэ туһалаах буолуо этэ.

СИЛИП СИЭНЭ.

Эңгүрдөлийбит!

Күн-күбэй ийэбитин, эйбэс эбэбитин, педагогическай үлэ бэтэрээнин **СЛЕПЦОВА Антонина Яковлевнаны** үөрэх эйгэтигэр 50 сыл үлэлээбиккинэн итиитик-истинник эбүрдэлийбит! Күндү киһибитигэр үлэбэр ситиһиилэри, уһун дьоллоох олобу, кытаанах доруобуйаны баҕарабыт. Биһиги ортобугулар куруук үөрэ-көтө сырыт.

**Кыргыттарын, күтүөттэрин, сиэннэрин
Москваттан, Санкт-Петербурган, Иркутскайтан,
Хаандыгаттан, Дьокуускайтан.**

Күндү биир дойдулаахпытын **СЛЕПЦОВА Антонина Яковлевнаны** оҕону иитиигэ-үөрэтиигэ айымньылаах үлэн 50 сылынан тэннэ үөрэн туран эбүрдэлийбит!

Эйиэхэ тус бэйэбэр кытаанах доруобуйаны, уһун дьоллоох олобу, улахан дьэиэ кэргэннэр үлэбэ-үөрэххэ үрдүк ситиһиилэри, үгүс үөрүүнү, дьолу баҕарабыт.

Алтынның сабаланытыгар биһиэхэ хаар түһээчи. Оччобуна: "Оо, кыстык хаар түһэн эрэр, кыһыммыт кэллэ", – диин дьонум этээччилэр. Оҕо сылдьан кыс хаар түһүрдүбүна, сыһ-сырдык, мап-манган уулуссаба тахсан хаар киһи онорорбут, хаарынан бырахса оонньуорбут...

Кыс хаар, түс, түс сирбин симээн...

Үгэс быһытынан, балаҕан ыйын 30, алтынның 1-3 күннэригэр хаар намьыннык түһэн, сирин дойдуну үллүйэр, кыһын кэлбитинэн аабыллар. Ити иннинэ сир-дойду тонор, от-мас хагдарыйан, көмнөх түһэр.

Кыс хаар түстэбинэ, дойдубут сырдыбы, ырааһыра түһэр, тулабыт – мап-манган хаар – маннык ыам ыйыгар хал буолуохпутугар диэри сытар, күн сылаас сырамыттан уулан, уу буолан устар.

Сыһылар сырдыктар, чараннар
набыллар,

Аан дойду сүктэр кысыс танаһын
танынна.

Сүктэр кысыс кэриэтэ кырыпаҕа суох
ыраас,

Сүктэр кысыс кэриэтэ хаар намьын
үнкүүтэ.

(С. Данилов тыл., В. Андросов мел.).

"Сырдык, ыраас, сылаас"

Бастагы хаар туһунан сахаларга үгүс хоһоон суруллубут, элбэх ырыа айыллыбыт. Киһи дуһатын тутар, долгутар, көнһүөрдэр, үөрдэр ырыалар уонна хоһооннор. Кыстык хаары поэттар сырдыгы, саҕаны, ырааһы кытта тэннииллэр. Ардыгар хаар түһүүтүнэн олобу олорууну, муудараны, кырдыбыны хоһуйаллар.

Уу-чуумпу, сып-сылаас

Хаар түһэн тэлимниир,

Мин санаам ып-ыраас

Хаар түһэрин кэриэтэ...

(Н. Макарова тыл.).

Саҕа хаар, саҕа хаар,

Сымнаҕаскын, сылааскын.

Саҕа хаар, саҕа хаар,

Эн сырдыккын, ырааскын.

(В. Татаринов тыл., мел.).

Атмосфера сөҕүүтэ

Хаар диин тугуй? Наука этэринэн, хаар диин тымныы салгынтан (0 кыраадыстан

аллара) мууһурбут уу. Муус быыкаа кристалларыттан турар атмосфера сөҕүүтэ. Хаар биир кырыпаҕа, хаарчаан, 1-3 мг ыйааһыннаах буолар эбит. Хаарчааннар бэйэ-бэйэлэригэр майгыннаспаттар, хайаан да алта

мундуктаах (гексагон быһыылаах) буолаллар.

Хаары хас да көрүннэ араараллар: хаһын, кырыа, кыраһа, тобурах, толон. Тымныйдабына, халын былыттан сиргэ хаар түһэр, хаардаах ардах, хаардаах силлиэ, хойуу хаар у.д.а. сөҕүүлэр бааллар.

Биһиги хаардаах регионна олоробут. Сылга ардыгар 9 ыйга тийэ хаардаах буолар. Хаар сирин дойдуну бүрүйэн, отумаһы, кыылы-сүөлү тымныыттан харыстыыр. Саас уулан сирин угуттуур, үрэхтэргэ, өрүстэргэ түһэр.

Куобах түүтэ хаар түһэн,

Нуһаранмыт налыйда,

Боллох, хаспах бүрүллэн,

Дойду ньюура туртайда.

(А.Абагыныскай тыл., Н.Бойлохов мел.).

Хаар туһунан тыллар

Хаар туһунан элбэх тыл дэгэтэ баар. 1994 сыллаахха тахсыбыт "Саха тылын быһаарылаах кылгас тылдытыгар" "хаар" диин тыл элбэх суолталанытын көрдөхкө,

"Хаарга хаамп, сииккэ сизэл" – туга да суох буола эстэн хаал.

"Хаар баттыыр" – киһи сааһа элбиир, кырдыар.

"Хаарды хаамп" – кими-тугу эмэ

киһилээбэккэ кыай.

"Хаар эбэ" – хаххан биһигэр киһирсэр хоту олохтоох, үрүн дьүһүннээх тынырахтаах улахан көтөр.

Намыннык, нарыннык
Хаар түһэн барбыта...

Сырдаата, сымнаата

Тулабар барыта.

Үрүн күн үнкүүлэн

Тэллэбэ тэлээрэр,

Түү курдук,

Түүл курдук

Эргийэ элээрэр.

(И.Сыолятин тыл., М. Назаров мел.).

2020

2020 с. сабаланыабыттан күүтүллүбэтэх сыл буолан биэрдэ.

Хоруона дьана аан дойдуну бүтүннүү сабардаата, илиини-атаҕы хам баайда, олох-дьаһах ыраата. Улахан тэрээһиннэр уурайдылар, тохтотулуннар, көһөрүлүннүлэр. Политикаҕа араас хамсааһыннар, дьайылар буоллулар. Биһиги дойдубуттан ырааппакка ыраахтан олорон ону истэбит, көрөбүт, сэнээрэбит...

Оттон биһиэхэ кыстык хаар түспэккэ ыксал буолаары гынна. Билсэр дьонгун көрүстэххэ, наар ол кэпсэтиитэ. "Хаарбыт түһүмээри гынна, хаһан түһэрэ буолла?". "Ким билэр, хаһан эрэ түһэр ини". "Тускул быйыл чараас хаар түһүө диэбитэ". "Хаар Нерюнрига, Уус-Алданна, Дьокуускайга түспүт үһү". "Уус-Ньараҕа түһэ илик үһү".

...Иллэрээ түүн кыра хаар түһэн, үөрүүбүт үрдээтэ. Сир өссө да тоҕо илик буолан, ол хаарбыт нөҥүө күнүгэр уулан хаалла. Күүтүүлээх кыһыммытын кэтэһэн кэтэһип кэлтэгэй буолла.

Кинкиниир киэн халлаан

Анныгар тураммын

Этэбин мин таптал

Иэйиннээн тылларын.

Дууһабар эн ыллаа,

Дууһабар эн сырдаа,

Бастагы хаар сылаас нуолура!

(С. Тарасов тыл. М. Данилова мел.).

Т. СЛЕПЦОВА.

Күндүтүк саныыр, таптыыр аҕабыт, эһэбит, убайбыт, быраатым, өр сыл таба иитиитигэр үлэээбит

НИКУЛИН

Владимир Егорович

соһумардык олохтон барбытын диригин курутуган туран билэр дьонугар, бары аймахтарбытыгар иһитиннэрэбит.

Күндү киһибит, уһун сылларга быраһаай. Төрөөбүт Муоман буора сымнаҕас сыттык, сылаас суорҕан буолуохтун.

Кыһа Валентина, күтүөт Иван, уола Володя, кийитэ Екатерина, сизиннэрэ, эдьиний Акулина Егоровна, быраата Юрий Егорович, кийитэ Надежда Алексеевна, кинилэр дьиз кэргэннэрэ, бары Пилоченоттар, оҕолоро.

Оҕо эрдэбинэ бииргэ улааппыт истин табаарыспыт, биир дойдулаахпыт, улуус тыатын хаһаайыстыбатыгар табаны иитиигэ уһуннук үлэээбит

НИКУЛИН Владимир Егорович

соһумардык олохтон туораабытынан эдьинийгэр Акулина Егоровнаҕа, быраатыгар Юрий Егоровичка, оҕолоругар, сизиннэригэр диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Сайдыгтан Иннокентий, Полина уонна Евгений Корякиннар, Хонууттан Мария Федотова дьиз кэргэттэрэ.

Ытыктыыр күтүөппүт

НИКУЛИН Владимир Егорович

соһумардык олохтон барбытынан балтыбытыгар Валяҕа, быраапытыгар Воваҕа, кинилэр дьиз кэргэннэригэр диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Ыар сүтүккүтүн тэннэ үллэстэбит.

Төрөөбүт Муоматын буора сылаас суорҕан, сымнаҕас сыттык буолуохтун.

Тааттаттан, Дьокуускайтан бары Павловтар, Максимовтар, Потаповтар, Слепцовтар, Большаковтар, Кириллинэр, Кэбээйтэн Андреевтар.

Бииргэ үөрэммит доҕорбут

НИКУЛИН Владимир Егорович

олохтон барбытын туһунан ыар сураҕы туттубут. Биһиги, бары бииргэ үөрэммиттэр, Дьокуускай куоракка олоор доҕорбуттар Акулина Егоровнаҕа таптыыр быраата суох буолбутунан диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит. Эн хомотоһун, аһыгытын тэннэ үллэстэбит, кытаатан тулуйа саҕаа.

Володя сырдык мөссүөнүн биһиги хаһан да умнуохпут суоҕа, төһө да кэм-кэрдий ааспытын иһин өйдүү-саныы сылдыахпыт. Күндү доҕорбут Владимир Егорович, биһиги Володябыт, быдан дьылларга быраһаай, бырастыгы. Төрөөбүт Муоман тон буора сылаас сыттык, суорҕан буолуохтун.

Эн доҕотторун Владимир Данилов, Акулина Иванова, Валентина Кардашевская, МОО 1968 сыллаах выпускниктара.

Ытыктыыр күтүөппүт

НИКУЛИН Владимир Егорович

соһумардык олохтон барбытынан балтыбытыгар Валяҕа, быраапытыгар Воваҕа, кинилэр дьиз кэргэннэригэр диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Ыар сүтүккүтүн тэннэ үллэстэбит.

Күтүөппүт туһунан сырдык өйдөбүлү сүрэхпитигэр өрүү илдэ сылдыахпыт.

Сааһыртан кырдыаҕас эдьинийгит А.И. Осипова, Хонууттан Ф.П. Семенова дьиз кэргэттэрэ.

Үлэ бэтэрээнэ, өр сыл таба иитиитигэр үлэээбит

НИКУЛИН Владимир Егорович

соһумардык олохтон туораабытынан оҕолоругар таптыыр аҕалара, сизиннэригэр эһэккэлэрэ, бииргэ үөрэммит, күндүтүк саныыр доҕорбут Юрий Егоровичка таптыыр убайа, Акулина Егоровнаҕа быраата, Пилоченоттарга, бары аймах-билэ дьонноругар диригин кутурҕаммытын биллэрэбит.

Судургу, көнө майгылаах Володяны өйдүү сылдыахпыт.

Хонууттан Атласова М.Е. дьиз кэргэнэ, Хабарова М.Е.

Администрация и коллектив ГБУ РС (Я) выражают глубокие соболезнования своим работникам медицинскому регистратору Харитоновой Саргылане Матвеевне и охраннику Никулину Юрию Егоровичу по поводу кончины любимого брата

НИКУЛИНА Владимира Егоровича.

Скорбим, разделяем ваше горе, поддерживаем в часы скорби.

Бииргэ үөрэммит доҕорбут, үлээннэхпит

НИКУЛИН Владимир Егорович

олохтон соһумардык туораабытынан оҕолоругар, сизиннэригэр, чугас аймахтарыгар диригин кутурҕаммытын биллэрэбит.

Ыар сүтүккүтүн тэннэ үллэстэбит.

Оҕо, эдэр сааспыт истин аргыһын Володяны сылаас тылынан ахта-саныы сылдыахпыт.

Слепцова Т.А., Слепцов С.К., Старков С.С., Новгородова Т.А., Мончурина Л.Е., Тарабукин А.А. МОО 1968 с. выпускниктара.

Чугас аймахпыт, үлэ бэтэрээнэ

НИКУЛИН Владимир Егорович

олохтон соһумардык барбытынан кыһыгар Валяҕа, уолугар Воваҕа, эдьинийгэр Акулина Егоровнаҕа, быраатыгар Юрий Егоровичка, кинилэр дьиз кэргэннэригэр, бары аймахтарыгар диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Ыар аһыгытын тэннэ үллэстэбит.

С.А. Архипова, О.Ф. Капитонова дьиз кэргэннэрэ.

Индибир нэһилигин олохтооҕо, аймахпыт **СЛЕПЦОВ Анатолий Афанасьевич** ыараханньк ыалдьан олохтон туораабытыгар кэргэнигэр Миролюба Ивановнаҕа, уолугар Женьяҕа диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит, ыар аһыгытын тэннэ үллэстэбит.

Сайдыгтан В.В., А.Н. Корякиннар, Хонууттан В.В., А.В. Ефимовтар.

Ытыктыыр табаарыспыт, убайбыт, өр сылга бииргэ үлээбит доҕорбут

СЛЕПЦОВ Анатолий Афанасьевич

ыараханньк ыалдьан олохтон туораабытыгар кэргэнигэр Миролюба Ивановнаҕа, уолугар Женьяҕа, аймахтарыгар диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Ыар сүтүккүтүн тэннэ үллэстэбит.

Е.Г., В.Г. Слепцовтар дьиз кэргэттэрэ.

Ытыктыыр киһибит СӨ тыатын хаһаайыстыбатын туйгуна, үлэ бэтэрээнэ

СЛЕПЦОВ Анатолий Афанасьевич

ыараханньк ыалдьан олохтон туораабытыгар эдьинийгэр Слепцова Евдокия Афанасьевнаҕа, кэргэнигэр Миролюба Ивановнаҕа, уолугар Женьяҕа, бары аймахтарыгар диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Ыар сүтүккүтүн тэннэ үллэстэбит.

Мария, Николай Шкулевтар дьиз кэргэттэрэ.

Өр сылларга өйөһөн-өйдөһөн, алтыһан олобут ытыктыыр табаарыспыт

СЛЕПЦОВ Анатолий Афанасьевич

олус соһумардык олохтон туораабытыгар таптыыр кэргэнигэр Миролюба Ивановнаҕа, уолугар Женьяҕа, эдьинийгэр Евдокия Афанасьевнаҕа, бары аймахтарыгар диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Ыар аһыгытын тэннэ үллэстэбит.

Анатолий Афанасьевичи кытта алтыспыт үтүө кэмнэрибитин өйдүү-саныы сылдыахпыт.

Буор Сыһыгтан А.Г. Черов дьиз кэргэнэ.

Күндүтүк саныыр аймахпыт, абаҕабыт

СЛЕПЦОВ Анатолий Афанасьевич

ыарахан ыарыттан эмискэ олохтон барбытынан кэргэнигэр Миролюба Ивановнаҕа, уолугар Евгенийгэр, бары чугас дьонугар диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит. Ыар аһыгытын тэннэ үллэстэбит.

Е.П. Слепцова, кини оҕолоро, кийиттэрэ, сизиннэрэ.

“Победа” ТХПК салалтата СӨ тыатын хаһаайыстыбатын туйгуна, үлэ бэтэрээнэ, Индибир нэһилигин тыатын хаһаайыстыбата сайдарыгар улахан кылаатын киллэрбит

СЛЕПЦОВ Анатолий Афанасьевич

ыараханньк ыалдьан олохтон барбытыгар кэргэнигэр Миролюба Ивановнаҕа, уолугар Женьяҕа, чугас аймахтарыгар диригин кутурҕаммытын тириэрдэбит.

Ыар аһыгытын тэннэ үллэстэбит.

Тэрийэччи: СӨ
Бырабытталыстыбата,
"Сахабэчээт" СӨ Судаарыс-
тыбаннай автономнай тэрилтэтэ.
Таһаараччы: "Сахабэчээт" СӨ
Судаарыстыбаннай автономнай
тэрилтэтэ.

677000, Дьокуускай к.
Орджоникидзе уул., 31 №-рэ, 124 каб.,
тел./факс: 8(4112)343917.
e-mail: sakhapechat@mail.ru
Генеральнай дириэктэр
Н. М. Стручкова.

Сибээс эйгэтин информационнай
технология уонна маассабай
коммуникация надрорун
федеральной структуратын Саха
сиринээти бырабыланынатын
20.06.2019 с. бэриллибит
сидидиэтэлиститин
ПИ № ТУ 14-00520

Кылаабынай редактор
М. П. СТАРКОВА.

Хаһыат нэдиэлэ иккитэ таһар.
Редакция кирибит суруктар
төнүбүттэр.

Матырыйаалга ахтыллар чакчылар иһин
эппитинин сурук ааптара сүгэр.
Ааптар суругар этиллэр санаа
хаһыат тутуһар хайысхатыннан
атын буолуон сөп.

Быллриилэр, рекламалар
ис хоһоонноругар эппитинэни
туһаах киһи сүгэр.
® Реклама быһытынан бэчээттэнэр.

Хаһыат 81 №-гэр 16 ч. илин баттанна,
17 ч. график быһытынан бэчээкэ бэрилиннэ.
Компьютернай талыта, верстка оройуоннааҕы
«Индибир уоттара» хаһыат редакциянай-
полиграфической комплекска оһоһулан
бэчээттэннэ.

Редакция, типография, таһаараччы аадырыһа:
Муома улууһа, Хонуу сэл., кап. Елкин уул. 4 №-рэ.
Кэмэйэ 1 усул. бөч. л. Тиража 360.
Сыаната дуоһагар быһытынан.
Телефоннара: 8(41150)2-10-21.
Электроннай почта: indigir-uotlara@vandex.ru